

ACC. N:R M. 16102:1-9.

Landskap: lappland Upptecknare: Geida Holm
 Härad: Ljeksle lga Berättare: John Andersson
 Socken: Tärna Berättarens yrke: Hemmansägare
 Uppteckningsår: 1964 Född år 1885 i Umfors, Tärna

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Räp tillverkning i Umfors. s. 1-9.

LUF 120

se B 23711-23720

Räpan kallas i Ulmfors "häwa", huvudet "kam", pinnarna vanl. "linnar" och skaftet "härtig", enbart "tyg" eller "skaft". Man har en smälare och lättare typ för vanlig räfsning och en grovare med kortare skaft som "hässjarkäru".

På de senaste åren har man börjat köpa kammar av plast eller aluminium. Men John Andersson gör fortfarande räpor helt av trä för sitt och ^{substansens} ~~magens~~ behov.

John Andersson förfärdigade en räpa för Arkivets räkning, och uppstecknaren var med vid de olika momenten.

I slutet av juni gick Andersson ut för att "leta ämnen" till kam. Han hade tidigare lagt märke till ett lämpligt ämne på andra sidan Ulmeälven (kallad "ån"). Den utvalda björken fälldes vid roten, och 80 cm av den svagt böjda tjockändan av stammen avdelades. Av veden

klövs de ämnen med hjälp av en häkil, tilltyrad på platsen. Han sade, att björken var seg, "fördi hon ha böj å känn somman", d.v.s savat sig. Så barkade han och formade kamämnen grovt med yxa. Kamämnet är ung. 70cm långt i detta skick. Däpån får det ligga och torka, om det är solskin, i de dagar, annars längre.

John började göra råpor i unga år. När han gift sig i 30-års åldern, brukade han göra råpor om vintern, när värdet var sådant, att han inte kunde jaga och på så sätt försörja familjen. Han sålde till folk i Ulfors och Umasjö och kunde få 2.50 pr styck. Han hann med en 30, 40 st per vinter.

För kunde alla kallar göra råpor, men mer eller mindre bra. När de fick mer förtjänst på 1900-t började de köpa. Kvinnor arbetade inte med kniv på det viset.

Nu för tiden gör han inte många nya räpor, lagar mest. Syn och lust börjar fattas honom. För, när han var mer igång med det, hade han alltid ämnen i lager.

När kamämnets torkat, bearbetade han det med slätthvel och kniv för att få fram formen. Han mätte ut var hålet för skafttapp-
pen skulle sitta genom att jämföra med ett redan färdigt ämne. Hålet blev ung. 5 cm långt och 1 cm brett. Han borade upp det med en speciell navare med hemmagjort trähandtag och jäm-
nade till med kniv.

John Andersson tänker i tum, inte i cm. Han märkte ut hål för tinnarna med blyerts på en förut ritad mittlinje. Det bör vara ung. 5 cm mellan tinnarna.

Till shaften hämtades grankä från det egna skiftet i Forsbäcken i samband med

andra transporter (Arkivets exemplar har dock skett av fur, som kommit till Ulfors genom Våg o Valten) Skaflet formade han med yea och sandpapprade, utom kappen, som täljdes med kniv.

Han gjorde tapp och hål efter ögonmått och jämförelse, satte i sidolinnauna, pressade sen kappen i hålet. "Lätt som en potta." sa John. När virket torkat lite till, skulle han borra hål genom tapp och kam och sätta i mittinnen (Oftast sätter han också i håritar genom tappen, men de hålen borras han med en speciellt liten navare, som skals medan Arkivets exemplar tillverkades.)

För tinnhålen gjorde han först en liten "gräbba" med kniven, använde sen navare och borrade igenom med alla gängorna, så hålet blev jämnt, och skavde sen till över- och undersidan med kniv.

Sedan alla tinnhål borrats, täljer han ibland av mer, om han vill ha kammen smäckare.

Sen sandpappas han kammen.

På de flesta kammar sätter han ett, två eller tre hak för att motverka sprickor i trä. De sätts oftast dit som ett sista moment, inte före hålbörningen.

Tinnarna tillverkas av hägg, som växer ganska rikligt omkring byn. Han väljer stammar på omkr. 3 cm diameter och spjälkar till tinnämnen. Då är häggen inte för gammal, och gammalt blir gäna vint. För, när han jobbade mer med råpor, hade han föräd av tinnämnen. De bakade och kluona häggdelningarna är långa nog att räcka till 3, 4 tinnar. Han hade även nu några i förvar, dels från väien, dels från några år tillbaka, som förvarats ovanpå vägens värmepanna och blivit riktigt torra. Tinnar har han ju behov av till lagning för de går fortast av.

Ett ämne säljdes till i änden efter ögen-

mätt, trycks och vrids in i sitt hål och slås till med hammare. Sen tas ämnet av, längden justeras Timmen formas spetsig och smal med avskuren spets. Pinnarna i milten bryts lättast, så de kan göras kortare där. Han gör inte pinnhuvuden, "skallar", så ofta nu som för. De ska verka så att pinnen inte klyvs, om virket inte är tord. Det fanns ju inte värmepannor för.

John Anderson kunde måla sina räfsor i bland; då fick han ngra ören till för dem. Oftast blev det blå kam och vitt skaft; kammen målade han oftare. Han har nu i ~~red~~redoden ngra målade räfsor unq. 3 är gamla. Men oftast tjärades de. Ibland kunde han tjära enbart tappan såsom en impregnering där. Några prydnadsukåningar har han inte använt.

Ngn gång kunde han limma fast tinnarna, vid slåblen, när han "blev elak på" att de kröp ur.

Man kunde ge bort råpor åt flickor. Det har John gjort flera gånger som kurtis, "inte som äktenskapsmening, för det behörde jag inte då". Råpan var ingen speciell fästnögäva.

De flesta råpor man gör nu för tiden, kan man både hånja och råpa med. Han har någon i vedboden, som är mycket grov och ren "hånjarhår" och en he st, varav två med målade kammar, som är smäckta pänthimmersråpor.

Hur länge en "fråva" håller, beror på råpsarna, säger John. Självt kan han då råpa ett år utan att det händer något annat än med pinnarna. Han har en råpa, som är 15 år och varit med om slätten alla år, och som han knappt behövt tinna om. Övriga kan förstöra en råpa "på ett klick".

Han hörl, att man tycker, att tinnarna kryper lättare in Johns råpor nu för tiden.

En plastråpa har kanske hållbarare

händer men släpper förvisso inte gräset lika bra.

Johns redskap vid "håvmakeriet" är cy-
an, ett stämjärn (ibland) för tapphälet, (som f. ö. är
större bakom hammern, för att tappen ska gå att ta
ut den vägen om skaftet bryts), kniv penna, hyl-
vel, en hammare som är lagad på ovanvidan med en
femöring och en navare med norsk bors ("som inte
går att få nu") och hemmagjort handtag.

I vedboelen hade John Anderson som-
maren -64 ett tiotal råpor

Skaftens längd varierade mellan
155 och 183. Det sistnämnda tillhörde en av-
de utnåglade fruntimmersräforna. Skaften ha-
de 10-12 cm omkrets på mitten och smalnar
i något fall mot änden.

Kammens längd varierade mellan
63 och 70 cm. Det är framför allt på kammens
grovlek och skaftets korthet man igenkänner

en härsjärhäv.

Det är vanligast med tre hack på kamändarna

Vanligen har Ulmforsräpan 13 tänder, men hade också två räpor med 15 respektive 17 tänder

Pinnarna mäter vanligen $5\frac{1}{2}$ - $6\frac{1}{2}$ cm men på den 17-tändande räpan $5\frac{1}{2}$ - $3\frac{1}{2}$ cm.

Tappen sticker oftast 1 cm utanför kammen.

Räpor hell av hä släpper gräset lättare och är jälysamare